

Klarspråk.

BULLETIN FRÅN SPRÅKRÅDET NUMMER 2020|1

Nu snackar vi attityder!

Temat för det här numret är attityder till språk. Sådana finns det gott om, och vi har en tendens att bedöma människor utifrån deras uttal eller vilka ord de använder. Hur påverkar våra språkattityder tolkningen av den vi kommunicerar med? Ellen Bijvoet skriver här intill om hur människors sätt att tala påverkar uppfattningen om dem.

Maria Bylin skriver om hur knepigt det kan vara att benämna grupper av människor på ett sätt som fungerar för alla inblandade.

Lotta Ederth berättar om tv-tittarnas och radiolyssnarnas synpunkter på språket i public service. Henning Årmans artikel handlar om hur ”förortsslang” kan användas som identitetsmarkör på en gymnasieskola i innerstan.

I år fyller *Klarspråk* 25 år. Inför jubileet har jag pratat med Barbro Ehrenberg-Sundin, som var tidningens första redaktör. På sid. 3 bjuder vi på liten återblick, och man kan konstatera att mycket är sig likt medan annat har förändrats totalt sedan 1995.

Klarspråksbulletinen, som den då hette, fyllde en viktig funktion som informationskanal för klarspraksarbete – det här var ju före internets genomslag. Redan efter fyra år hade ”Bullen” 2 700 prenumeranter, och sedan dess har antalet prenumeranter mer än dubblats.

Barbro vill hälsa till läsarna och önska dagens alla klarspraksambassadörer fortsatt framgång! Vi i redaktionen instämmer!

Gabriella Sandström, redaktör

Lyssnaren har också ansvar för kommunikationen

För att få till stånd en lyckad och smidig muntlig kommunikation funderar många av oss ofta noga på hur vi ska formulera oss, hur vi ska bygga upp vårt budskap och vilka ord vi ska välja. Vi fokuserar med andra ord på språklig *produktion*. Mer sällan tänker vi på även språklig *perception* spelar en roll i kommunikationen. Hur tolkar vi vår samtalspartner? Vem, tror vi, är talaren bakom rösten? Här kommer våra språkattityder in i bilden.

Omfattande forskning – svensk såväl som internationell – visar att individers sätt att tala påverkar hur de blir uppfattade som människor. Standardspråkstalare bedöms generellt som mer intelligenta, ambitiösa och pålitliga än talare av dialekter eller olika former av brytning.

Vi språkbrukare har också en tendens att generalisera vår bedömning av en människas uttal till att också gälla dens yrkeskompetens. Ju starkare brytning någon har, desto mer ifrågasätter vi talarens lämplighet och skicklighet för ett yrke som till exempel lärare eller läkare.

Olika sorters brytning bedöms på olika sätt: det verkar finnas en hierarki där svenska med engelsk brytning har högst status, sedan kommer fransk och tysk brytning. Brytning från efterkrigstidens stora immigrantspråk (arabiska, turkiska, persiska med flera) kommer längre ner. Allra längst ner i hierarkin över ”svenska med något utländskt” hamnar olika former av svenska som talas av människor med rötter i storstädernas mångkulturella förorter (”ortenspråk”, ”förortssvenska”).

Minsta lilla språkliga antydning till förortsanknytning – till exempel ett svagt

Bild: Robert Nyberg.

stackatouttal i en för övrigt standardnära svenska – väcker ofta starka negativa reaktioner. Det är inte ovanligt att vi då till och med hör sådant som talaren faktiskt inte säger men som vi förväntar oss höra, som slangord och grammatiska avvikelser. Och det riskerar att trigga igång stereotypa förväntningar om struliga, kaxiga ungdomar som talar ”dålig svenska”.

Att sådana fördomar kommer in i våra tolkningar är förstås alltid beklagligt, men särskilt allvarligt blir det om det sker i situationer som är avgörande för människors möjlighet till social och samhällslig inkludering, exempelvis i institutionella samtal som rör bostad, utbildning och arbete.

För att undvika missförstånd i muntlig kommunikation är det alltså inte bara viktigt *hur man talar* utan också *hur man hör*. Och *vad man hör*.

Ellen Bijvoet, universitetslektor vid Uppsala universitet

Grammatikfel och starkt språk stör publiken

● ● Dagligen hör radio- och tv-publiken av sig till oss språkvårdare med frågor om språket i public service. Synpunkterna

känns ofta igen: De är ibland ideologiska och kan handla om valet mellan *skattenivå* och *skattetryck*. En del rör själva talet: Varför säger ni "blommer" när det heter *blommor*? Vet ni inte hur *Buttigieg* uttalas?

Lotta Ederth.
Foto: Mattias Ahlm, SR

Några reagerar starkt på laddat språk, som mamman som lyssnat på P3 med dottern och hört programledaren säga *fitta* i ett inslag om förlossningar. En hel del ser rött av allt engelskt som *live*, *backstop* eller *vi såg det inte komma*. Och vissa menar att det är bedrövligt att inte kunna skilja på – jo, just det – *var* och *vart*.

Språkengagemanget är påtagligt och glädjande! Vi besvarar allt vi kan och ger förstås ibland publiken rätt – vi kan ha slarvat eller varit okunniga. Men ofta försvarar vi kollegorna eftersom språket förnyas, engelska är en stor del av språkvardagen, och ord som förut uppfattades som olämpliga är oladdade för en yngre publik idag.

Några – fast färre numera – ogillar talspråksvariation, men tiden med enbart rikssvenska i public service är förbi. Dialekter och svenska med något utländskt är en självklarhet. Vi ska spegla ett mångfacetterat land, och förutom genom våra ämnesval gör vi detta genom ett talspråk som varierar beroende på härkomst, ålder och personlighet.

Lotta Ederth, språkvårdare på SR, SVT och UR

Skrivrådet

Ordvalet avslöjar inte allt

Att inte råka kränka någon med sitt språkbruk är viktigt för många som ber Språkrådet om råd om ordval, särskilt när det handlar om att benämna grupper av människor. Den ambitionen stöttar vi till fullo, och vi har den statliga värdegrundens krav på respekt i ryggen. Ändå är det sällan lätt att ge råd. Ibland är det oerhört svårt att hitta ett uttryck som fungerar bra för alla inblandade: de som blir benämnda, skribenten och läsaren.

Om den grupp som ska benämnas är enig och tydligt kommunicerar vad de vill bli kallade blir valet enkelt. Romer och samer är ofta tydliga med att de vill benämnas just så som grupp. Inom andra grupper kan oenigheten vara stor och förslagen flera. Då kan det bli omöjligt att välja en benämning som alla i gruppen accepterar.

Ordvalet ska också fungera för den som skriver. Få vill riskera att associeras med sexism, rasism eller funkofobi, vilket man kan drabbas av om man inte är uppdaterad på de senaste orden. Och förändringen av ords laddning kan gå fort.

För läsaren kan det bli en begriplighetsfråga, eftersom vissa nya ord kan vara ogenomskinliga. Exakt vad betyder *funktionsvariation* eller *rasifierad*?

Sammanhanget som benämningen ska användas i är också viktigt. Vissa benämningar är en del av den terminologi som myndigheter, forskare och organisationer behöver för att kategorisera grupper av människor i formella texter, ofta i övergripande sammanhang. Då kanske en grupp benämns *personer med funktionsnedsättning*. I sina organisationer kan en del av de människorna (särskilt yngre) benämna sig själva som *funkisar*, medan en person som berättar om sig själv kanske säger *jag använder rullstol*. Sammanhanget påverkar ordvalet.

Det är med andra ord inte alltid självklart vilket ord man ska välja i ett visst

sammanhang för att uttrycka sig begripligt och samtidigt inte sära någon. Eller för att slippa förknippas med åsikter man inte vill associeras med.

Den insikten kan vi också använda som läsare och lyssnare, för att förhålla oss öppnare till andra människors ordval. Vi kan ju ha olika associationer till ett ord, och associationerna kan snabbt förändras. Det gör att man inte kan dra slutsatser om en persons ideologiska perspektiv enbart utifrån ordvalet, för den som använder ett äldre, kritiserat

Maria Bylin. Foto: Tommy Lyxell.

ord kanske bara har missat att associationerna förändrats. Omvänt kan någon använda de nyaste orden för att uttrycka åsikter som går helt på tvärs mot den respekt och hänsynsfullhet som låg bakom lanseringen av de nya orden.

Om man vill bilda sig en välgrundad uppfattning om någons värderingar bör man alltså ta hänsyn till fler faktorer än vilka ordval personen gör.

Maria Bylin,
språkvårdare vid Språkrådet

”Förortsslang” som identitetsmarkör i innerstaden

Sho gäri! hör jag i korridoren på innerstadsskolan. Jag är här för att göra ett fältarbete inom ramen för min forskarutbildning, och jag reagerar på hälsningen som känns så typisk för det som brukar kallas ”förortsslang” eller ”Rinkebysvenska”.

I Stockholm pendlar många gymnasieungdomar till en skola som ligger i en annan stadsdel. Hur de rör sig i staden har visat sig vara sammankopplat med språkattityder. Forskning visar att unga och deras föräldrar uppfattar innerstadsskolorna som platser där det talas en ”riktig svenska”. Den uppfattas som en värdefull resurs, och det finns elever som söker sig till innerstadsskolor för att tillägna sig detta åtråvärda språk.

Under sex månader har jag deltagit i ungdomarnas skolvardag för att studera deras egna gränsdragningar mellan språkliga stilar. Vad är egentligen ”riktig svenska” och ”förortsslang” för dem? Jag förväntade mig att se hierarkier och att ”förortsslang” skulle omgärdas av regler och kontroll. Men på skolan jag besökte var normerna annorlunda än de jag förväntat mig.

Sho gäri! Eleverna som hälsade på varandra i korridoren var inte elever som pendlade in från ytterstaden. Elever som såg sig själva som talare av ”förortsslang” beskrev i stället hur tjejer från innerstaden använde sig av deras språk i korridorerna. Och de använde det för att spela coolare eller skämtsamt gestalta karikatyrer – utan att varken behärska nyanserna i de ord de använde eller respektera den språkliga stilen. *De snor språket!* berättade en elev från ytterstaden upprört för mig.

Eleverna beskrev inte ”förortsslang” som en värdefull resurs på arbetsmarknaden eller i akademiska sammanhang. Däremot var de mycket medvetna om språkets sociala funktion och hur intimt förbundet språk är med identitet.

Och här blev de språkliga hierarkierna inte lika självklara. ”Förortsslang” omgärdades förvisso av regler på skolan, men inte på grund av något socialt stigma utan som en följd av dess egenvärde som språklig stil och identitetsmarkör. Elever som använde uttrycken *sho katt* eller *sho bre* i korridoren kunde bli ifrågasatta för att de förlöjligade den

Henning Årman. Foto: Niklas Björling

språkliga stilen och dess talare.

Eleverna på skolan diskuterade ”förortsslang” på ett sätt jag inte förväntat mig, och den språknormering jag mötte just där sker knappast på alla skolor. Det är därför viktigt att vara försiktig med att prata i alltför generella termer om attityder till ”förortsslang” eftersom de kan se så olika ut i olika kontexter. För de unga jag mötte var ”värdet” av den språkliga stilen inget statiskt. Det var i stället viktigt för dem var stilen användes, av vem och i vilket syfte.

Henning Årman, doktorand i barn- och ungdomsvetenskap vid Stockholms universitet

I början av 1995 kom det första numret av *Klarspråk* ut, då under namnet *Klarspråksbulletinen*. Den var fyra sidor precis som nu, men i svartvitt och med en liten EU-flagga som enda illustration.

I nummer 1/1995 kunde man läsa att regeringen utsett en arbetsgrupp för att främja språkvårdsarbete på myndigheter – Klarspråksgruppen. I gruppen ingick bland andra Bengt-Åke Nilsson, rättschef i Statsrådsberedningen, Barbro Ehrenberg-Sundin, språkexpert i Justitiedepartementet och Margareta Westman, chef för Svenska språknämnden.

I artikeln står att en av planerna inför 1995 var att starta *Klarspråksbulletinen* som ett forum för att utbyta erfarenheter. Den första redaktören Barbro Ehrenberg-Sundin berättar i dag:

– Gruppens viktigaste uppgift var att inspirera myndigheter att sätta igång klarspråksarbete, och genom bulletinen kunde vi nå ut till dem. Vi startade med stor kämpaglöd och i en hel del motvind.

Andra planer för den nystartade Klarspråksgruppen var att anordna språkvårdsseminarier och konferenser och att bilda regionala nätverk.

I en annan artikel beskriver Mats Landqvist vad en språkkonsult är och vilken hjälp yrkeskåren kan erbjuda myndigheter. Olle Josephson, ansvarig för språkkonsultlinjen på Stockholms universitet, efterlyser praktikplatser till 20 studenter. Hugade myndigheter uppmanas att ringa (!).

Gabriella Sandström

Notiser

Två rapporter från Språkrådet

SPRÅKRÅDET HAR KARTLAGT vilka språk som syns på skyltar och anslag på vårdcenter och bibliotek runt om i landet. Om detta kan man läsa i rapporten *Svenskan är den fasta inredningen*.

Rapporten *Språklagen och medborgaren* handlar om språklagens betydelse och hur medborgarna uppfattar den, baserat på en analys av mejl från medborgare till myndigheter. Båda rapporterna kan laddas ner från www.isof.se/publikationer.

Språkfrågan

Hur bör det nya coronaviruset benämnas?

Vi på Språkrådet har publicerat en rekommendation i Frågelådan om benämningar på det nya coronaviruset. Sjukdomen som orsakas av viruset heter *covid-19* och skrivs i svenska texter med gemener. Uttalet brukar vara /kåvid/.

Coronavirus är en samlingsbenämning för flera virus. Det nya viruset har fått den medicinska benämningen *SARS-coronavirus-2*, som kan användas då man behöver vara exakt. I allmänspråkliga sammanhang kan man i stället använda mer övergripande formuleringar, t.ex. *viruset som orsakar covid-19*. I medietexter förekommer också mindre precisa uttryck som *det nya coronaviruset* eller bara *coronaviruset*. De kan fungera väl i sitt sammanhang om det tydligt framgår vad de syftar på.

Läs mer på www.isof.se/frageladan.

Begriplig texts bok och nya webbplats

VI HAR TIDIGARE skrivit om resultaten från projektet *Begriplig text* (se *Klarspråk* nr 3/2019).

Nu har de 19 skrivråden sammanställts i en bok, som finns att ladda ner från webbplatsen

www.begripligtext.se. Där finns även filmer och annat material från projektet.

Språkrådsdagen 5 maj

ÅRETS UPPLAGA AV Språkrådsdagen har temat *fint och fult – attityder till språk*. Flera av skribenterna i det här numret kommer att hålla föredrag, och som vanligt delas *Klarspråkskristallen* och *Minoritetsspråkspriset* ut. Program och anmälan finns på www.isof.se/sprakradsdagen2020.

Disputerat på myndighetstexter om äldre

SPRÅKVETAREN Malin Sandberg har nyligen doktorerat vid Göteborgs universitet med avhandlingen *Från beslut till broschyr*. Hon har undersökt så kallade textkedjor, relationer mellan texter skrivna inom en statlig satsning på kultur för äldre, där olika aktörer skrivit texter av olika slag.

Vill du hellre läsa Klarspråk digitalt?

DU SOM PRENUMERERAR på den tryckta tidningen kan i stället få ett mejl med en länk till det nya

numret. Då kan du läsa *Klarspråk* antingen som pdf eller som artiklar på webben och sparar samtidigt på miljön. Hör av dig till klarsprak@isof.se om du vill ändra prenumerationen.

Nordisk klarspråkskonferens

VILL DU LÄRA dig mer om nya metoder och samarbeten för klarspråksarbete? Den 19–20 november har du chansen att nätverka och ta del av kunskaper och erfarenheter från klarspråksexperten och forskare från hela Norden. Konferensen hålls på Nalen i Stockholm. Läs mer om programmet på www.isof.se/klarsprak2020. Mer information kommer under våren.

Ur kalendariet

20 mars 2020: Språktidningens konferens Språkforum, Stockholm

5 maj 2020: Språkrådets heldagskonferens Språkrådsdagen, Stockholm

29 maj 2020: Språkrådets heldagsseminarium om att starta och driva klarspråksarbete, Stockholm

30 september–2 oktober 2020: Clarity, internationell klarspråkskonferens, tema: *Access for all*, Washington DC, USA

19–20 november 2020: Nordisk klarspråkskonferens, Stockholm

Klarspråk.

En tidning från Språkrådet, Institutet för språk och folkminnen. Box 20057, 104 60 Stockholm
Ansvarig utgivare: Harriet Kowalski
Redaktör: Gabriella Sandström
Tfn (växel): 0200-28 33 33
E-post: klarsprak@isof.se
Webbplats: www.isof.se/klarsprak
facebook.com/sprakradet
twitter.com/sprakradgivning
Tryck: Lenanders Grafiska AB.